

**Αποσπάσματα από το βιβλίο
«ΜΕΓΑΛΗ ΣΑΡΑΚΟΣΤΗ»
Πορεία προς το Πάσχα
Του Alexander Schmemmann**

Κεφάλαιο 4: Το ταξίδι της Μεγάλης Σαρακοστής

Η αρχή: ο μεγάλος κανόνας

Στην αρχή της Μεγάλης Σαρακοστής έχουμε τον Μεγάλο Κανόνα του αγίου Ανδρέα της Κρήτης, κανόνα μετάνοιας. Χωρισμένος σε τέσσερα μέρη διαβάζεται στο Μεγάλο Απόδειπνο το απόγευμα κατά τις πρώτες τέσσερις μέρες της Α' εβδομάδας των Νηστειών. Μπορούμε να περιγράψουμε τον κανόνα αυτό σαν ένα θρήνο μετάνοιας. Με μια μοναδική τέχνη ο άγιος Ανδρέας συνυφαίνει τα μεγάλα βιβλικά θέματα: Αδάμ και Εύα, Παράδεισος και Πτώση, Πατριάρχες, Νώε και κατακλυσμός, Δαβίδ, Χώρα της Επαγγελίας και τελικά Χριστός και Εκκλησία, ομολογία των αμαρτιών και μετάνοια. Η αμαρτία είναι, πρώτα απ' όλα, η πτώση του ανθρώπου από ένα απίστευτα ανώτερο ύψος και η άρνηση της «υψίστης κλήσεώς» του. Ο σύγχρονος άνθρωπος, ακόμα και όταν εξομολογείται τις αμαρτίες του, δε μετανοεί. Ανάλογα με το πώς καταλαβαίνει τη θρησκεία, ή απαριθμεί εξωτερικά τις τυπικές παραβάσεις των νόμων ή φορμάρει τα «προβλήματα» του ανάλογα με τον εξομολόγο, περιμένοντας από τη θρησκεία κάποια θεραπευτική αγωγή η οποία θα τον κάνει πάλι ευτυχισμένο και καλοβολεμένο. Σε καμιά από αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουμε μετάνοια· μια μετάνοια — shock για τον άνθρωπο που βλέποντας στον εαυτό του την «εικόνα της αρρήτου δόξης», αναγνωρίζει ότι την έχει αμαυρώσει, την έχει προδώσει και την έχει αρνηθεί στη ζωή του· μια μετάνοια — λύπη που να πηγάζει από το έσχατο βάθος της συνείδησης του ανθρώπου· μια μετάνοια — επιθυμία για επιστροφή, παράδοση στην αγάπη και το έλεος του Θεού.

Ακριβώς αυτό είναι το έργο και ο σκοπός του Μεγάλου Κανόνα· να ξεσκεπάσει την αμαρτία που είναι η παρέκκλιση της αγάπης μας από τον τελικό σκοπό της και έτσι να μας οδηγήσει στη μετάνοια. Για να καταλάβουμε σωστά το Μεγάλο Κανόνα θα πρέπει να ξέρουμε την Αγία Γραφή και να έχουμε την ικανότητα να μεταφέρουμε τα νοήματά του στη ζωή μας. Είναι ανάγκη να ξαναμάθουμε πώς να μπορούμε στον κόσμο όπως αυτός αποκαλύπτεται από την Αγία Γραφή και πώς να ζούμε σ' αυτόν. Δεν υπάρχει πιο σωστός δρόμος που οδηγεί σ' έναν τέτοιο κόσμο από τη λατρεία της Εκκλησίας. Το ταξίδι της Μεγάλης Σαρακοστής λοιπόν αρχίζει με την επιστροφή στην «αφετηρία», στον κόσμο της Δημιουργίας, της Πτώσης, της Μετάνοιας, στον κόσμο όπου καθετί μιλάει για το Θεό και αντανάκλα τη δόξα Του, στον κόσμο όπου όλα τα γεγονότα αναφέρονται στο Θεό, όπου ο άνθρωπος βρίσκει την πραγματική διάσταση της ζωής του, και βρίσκοντάς την μετανοεί.

Τα Σάββατα της Μεγάλης Σαρακοστής

Αν και ο τελικός σκοπός της Μεγάλης Σαρακοστής είναι το Πάσχα, η Γη της επαγγελίας της Βασιλείας του Θεού, στο τέλος κάθε εβδομάδας υπάρχει μια ειδική «διακοπή ταξιδιού», μια πρόγευση αυτού του σκοπού. Είναι οι δυο «ευχαριστιακές» μέρες —το Σάββατο και η Κυριακή— οι οποίες έχουν ειδική σημασία για το πνευματικό ταξίδι της Σαρακοστής.

Από την πλευρά του «τυπικού» το Σάββατο δεν είναι μέρα νηστείας αλλά γιορτής γιατί ο ίδιος ο Θεός το καθιέρωσε σαν γιορτή: «...και εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι» (Γεν. 2,3). Είναι η μέρα κατά την οποία η Δημιουργία χαρακτηρίστηκε σαν «καλή λίαν». Αυτό σημαίνει ότι, παρά την αμαρτία και την πτώση, ο κόσμος παραμένει η «καλή λίαν» δημιουργία του Θεού: «...καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν...» (Γεν. 1,31). Αλλά αν το Σάββατο με την τελική πνευματική πραγματικότητά του αποτελεί την παρουσία του θεϊκού «καλά λίαν» στην ουσία του κόσμου αυτού, τότε ο κόσμος τούτος είναι εκείνος που αποκαλύπτεται εν Χριστῷ μέσα σ' ένα νέο φως και «κοινοποιείται» διὰ του Χριστοῦ. Ο Κύριος χορηγεί στον άνθρωπο τη Βασιλεία του Θεού η οποία «οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Και εδώ ακριβώς είναι η υπέρτατη

«διακοπή» η οποία για το χριστιανό «κοινοποιεί τα πάντα». Ο κόσμος και όλα τα όντα μέσα σ' αυτόν αναφέρονται τώρα στην τελική τους ολοκλήρωση «εν Θεώ», στη Βασιλεία του Θεού που «έρχεται» και που θα φανερωθεί σε όλη τη δόξα της μόνο μετά το τέλος του «κόσμου τούτου». Ο κόσμος όμως αυτός αρνήθηκε το Χριστό και παραδόθηκε στις δυνάμεις του «Άρχοντα του κόσμου τούτου» και «έν τῷ πονηρῷ κείται» (Α' Ιω. 5,19)· και ο δρόμος για τη σωτηρία του περνάει μέσα από το Σταυρό, το Θάνατο και την Ανάσταση.

Το Σάββατο, η μέρα της Δημιουργίας, έγινε «εν Χριστώ» η μέρα της προσδοκίας, η μέρα η πριν από τη μέρα του Κυρίου. Η μετατροπή αυτή του Σαββάτου έγινε εκείνο το Μέγα και Άγιο Σάββατο, την «ημέρα, εν η κατέπαυσεν από πάντων των έργων αυτού ο Μονογενής Υιός του Θεού...» και αναπαύθηκε στον τάφο. Την επόμενη μέρα «τη μια των Σαββάτων...», η Ζωή ανέτειλε από το ζωοδότη τάφο, οι μυροφόρες γυναίκες άκουσαν το: «Χαίρετε!», οι μαθητές «απιστούντες από της χαράς και θαυμάζοντες» τον έβλεπαν μπροστά τους· και η πρώτη μέρα της Νέας Δημιουργίας άρχισε. Όλα τούτα εξηγούν τη μοναδική θέση του Σαββάτου — της έβδομης δηλαδή μέρας — στη λειτουργική παράδοση: το διπλό χαρακτήρα του σαν μέρα γιορτής και μέρα θανάτου. Είναι μια γιορτή γιατί μέσα σ' αυτόν τον κόσμο και στον χρόνο του ο Χριστός «επάτησε» το θάνατο και εγκαινίασε τη Βασιλεία Του, γιατί η Σάρκωσή Του, ο Θάνατος και η Ανάστασή Του είναι το πλήρωμα της Δημιουργίας από την οποία «αναπαύθηκε» ο Θεός στην αρχή. Το Σάββατο είναι μέρα θανάτου γιατί με το Θάνατο του Χριστού πέθανε και ο κόσμος· έτσι η σωτηρία του, η ολοκλήρωσή του και η μεταμόρφωσή του βρίσκονται πέρα από τον τάφο, στον «ερχόμενο αιώνα».

Όλα τα Σάββατα στο λειτουργικό χρόνο παίρνουν το νόημά τους από τα δυο αποφασιστικά Σάββατα: πρώτα από το Σάββατο της Ανάστασης του Λαζάρου, η οποία έγινε σ' αυτόν τον κόσμο και αποτελεί την αναγγελία και τη βεβαιότητα της κοινής ανάστασης· και ύστερα από το Άγιο και Μεγάλο Σάββατο του Πάσχα, οπότε ο ίδιος ο θάνατος μετατράπηκε σε «διάβαση» στην καινούργια ζωή της Νέας Δημιουργίας.

Οι Κυριακές της Μεγάλης Σαρακοστής

Κάθε Κυριακή της Μεγάλης Σαρακοστής έχει δύο θέματα, δύο νοήματα. Από το ένα μέρος η κάθε μια Κυριακή αποτελεί μέρος μιας συνέχειας στην οποία αποκαλύπτεται ο ρυθμός και η πνευματική «διαλεκτική» της Μεγάλης Σαρακοστής. Από το άλλο μέρος, σύμφωνα με την πορεία της ιστορικής εξέλιξης της Εκκλησίας, σχεδόν κάθε Κυριακή της Σαρακοστής απέκτησε ένα δεύτερο θέμα. Έτσι, την Α' Κυριακή των Νηστειών η Εκκλησία, γιορτάζει το θρίαμβο της Ορθοδοξίας. Θυμόμαστε δηλαδή τις νίκες εναντίον των εικονοκλαστών και την αναστήλωση και προσκύνηση των εικόνων στην Κωνσταντινούπολη το 843. Το ίδιο ισχύει και με την ανάμνηση του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά τη Β' Κυριακή. Η καταδίκη των εχθρών του και η υπεράσπιση της διδασκαλίας του από την Εκκλησία το 14ο αιώνα θεωρείται ο δεύτερος θρίαμβος της Ορθοδοξίας. Περισσότερο «ενσωματωμένες» στο πνεύμα της Μεγάλης Σαρακοστής είναι οι γιορτές του αγίου Ιωάννου της Κλίμακας τη Δ' Κυριακή και της οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας την Ε'. Και τους δύο αυτούς αγίους η εκκλησία τους βλέπει σαν υπέρτατους φορείς και υπέρμαχους του χριστιανικού ασκητισμού. Ο άγιος Ιωάννης διατύπωσε την ασκητική διδαχή του στα γραπτά του (στο βιβλίο του «Κλίμαξ»...) και η οσία Μαρία στη ζωή της. Η ανάμνησή τους κατά τη δεύτερη μισή περίοδο της Σαρακοστής έχει σκοπό να ενθαρρύνει και να εμπνεύσει τους πιστούς που αγωνίζονται στο πνευματικό στάδιο της Μεγάλης Σαρακοστής.

Εσοσαρακοστή: Σταυροπροσκύνηση

Η τρίτη Κυριακή των Νηστειών ονομάζεται «Κυριακή της Σταυροπροσκύνησης». Μετά από τη μεγάλη Δοξολογία ο Σταυρός μεταφέρεται σε μια σεμνή πομπή στο κέντρο του ναού και παραμένει εκεί όλη την υπόλοιπη εβδομάδα για προσκύνηση. Το θέμα του Σταυρού, που κυριαρχεί στην υμνολογία αυτής της Κυριακής, παρουσιάζεται όχι μέσα στα πλαίσια του πόνου αλλά της νίκης και της χαράς. Βρισκόμαστε στη μέση της Μεγάλης Σαρακοστής. Από τη μια πλευρά η φυσική και πνευματική προσπάθεια αρχίζει να μας γίνεται αισθητή και η κόπωση πιο φανερή. Έχουμε ανάγκη από βοήθεια και ενθάρρυνση. Από την άλλη πλευρά, αφού αντέξουμε την κόπωση η ακτινοβολία του Πάσχα γίνεται πιο έντονη. Η Σαρακοστή είναι η σταύρωση του εαυτού μας, είναι η εμπειρία που αποκομίζουμε από την εντολή του Χριστού που ακούγεται στο ευαγγελικό ανάγνωσμα αυτής της Κυριακής: «Όστις θέλει όπισω μου ακολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι.» (Μάρκ. 8, 34). Αλλά δεν μπορούμε να σηκώσουμε το σταυρό μας και ν' ακολουθήσουμε το Χριστό αν δεν ατενίζουμε το Σταυρό που Εκείνος

σήκωσε για να μας σώσει. Ο δικός Του Σταυρός, όχι ο δικός μας, είναι εκείνος που μας σώζει και που δίνει νόημα.

Ο Δρόμος προς τη Βηθανία και τα Ιεροσόλυμα

Η έκτη και τελευταία εβδομάδα της Μεγάλης Σαρακοστής ονομάζεται «Εβδομάδα των Βαΐων». Για έξι μέρες πριν το Σάββατο του Λαζάρου και την Κυριακή των Βαΐων η λατρεία της Εκκλησίας μάς ωθεί ν' ακολουθήσουμε το Χριστό καθώς πρώτος αναγγέλει το θάνατο του φίλου Του και κατόπιν αρχίζει το ταξίδι Του στη Βηθανία και στην Ιερουσαλήμ. Η τελευταία εβδομάδα δηλαδή περνάει με πνευματική περιουλογή πάνω στην ερχόμενη συνάντηση του Χριστού με το θάνατο — πρώτα στο πρόσωπο του φίλου Του Λαζάρου, έπειτα στο θάνατο του ίδιου του Χριστού. Σε κάθε ανάμνηση γεγονότων από τη ζωή του Χριστού η Εκκλησία πολύ συχνά μεταφέρει το παρελθόν στο παρόν. Έτσι την Κυριακή των Βαΐων λέμε: «Σήμερον εισέρχεται εις τα Ιεροσόλυμα...», τη Μεγάλη Παρασκευή: «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου...». Ποιό είναι το νόημα αυτής της χρονικής μεταφοράς; ποια είναι η σημασία αυτού του λειτουργικού «σήμερον» με το οποίο η Εκκλησία εγκαινιάζει όλες τις γιορτές της; Θα μπορούσε κανείς να πει ότι όλη η ζωή της Εκκλησίας είναι μια συνεχής ανάμνηση και αναφορά. Στο τέλος κάθε ακολουθίας αναφερόμαστε στους άγιους: «...ων την μνήμην επιτελούμεν...»· αλλά πέρα απ' όλες τις άλλες μνήμες η Εκκλησία είναι μια ατέλειωτη ανάμνηση του Χριστού.

Η όλη προσπάθεια της Σαρακοστής μας έκανε ικανούς να παραβλέψουμε όλα εκείνα που, συνήθως καθημερινά, επισκιάζουν το κεντρικό αντικείμενο της πίστης, της ελπίδας και της χαράς μας. Ο χρόνος, όπως τον ξέραμε, τέλειωσε πια. Τώρα μετριέται όχι όπως συνήθως με τις απασχολήσεις και τις φροντίδες μας, αλλά με ό,τι συμβαίνει στο δρόμο για τη Βηθανία, και πέρα απ' αυτή, για τα Ιεροσόλυμα. Και, ακόμα μια φορά λέμε, πως όλα αυτά δεν είναι ρητορικά σχήματα. Για όποιον έχει γευτεί την αληθινή λειτουργική ζωή είναι σχεδόν ολοφάνερο ότι από τη στιγμή που ακούμε: «Χαίροις πόλις Βηθανία, πατρίς η του Λαζάρου..., αύριον Χριστός παραγίνεται...» ο εξωτερικός κόσμος γίνεται κάπως εξωπραγματικός και σχεδόν νιώθει κανείς πόνο όταν από ανάγκη έρχεται καθημερινά σε επαφή μ' αυτόν. Η πραγματικότητα βρίσκεται σ' αυτά που συμβαίνουν στην Εκκλησία, σ' αυτή την ανάμνηση που μέρα με τη μέρα μάς κάνει ν' αναγνωρίσουμε τι σημαίνει να περιμένεις, και γιατί ο Χριστιανισμός είναι πάνω από κάθε άλλη προσδοκία και προετοιμασία.